

OCHRANA OSOBNÍCH ÚDAJŮ A INFORMAČNÍ SYSTÉMY - DVA ROKY V NOVÝCH PODMÍNKÁCH

Vladimír Šmíd

Masarykova univerzita v Brně, Žerotínovo nám. 9, 601 77 Brno, ČR, E-mail: smid@rect.muni.cz

Abstrakt

Na jaře 2000 nabyl účinnosti zákon č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů, který zásadně ovlivnil práva a povinnosti těch, jimž osobní údaje patří, i těch, kteří s nimi pracují. Příspěvek se zabývá vybranými otázkami vlastní aplikace této normy zejména ve vztahu k informačním systémům z pohledu výkladových problémů některých ustanovení zákona a vyvolaných změn v podobě a chování informačních systémů vůbec.

1. Zákon o ochraně osobních údajů

Po několikaletém úsilí zpracovatelů a v závěru po více než půlročním schvalovacím procesu v Parlamentu ČR byl 4. dubna 2000 schválen *zákon č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů* [1]. Jedná se o právní normu, která je poněkud specifická, a to hned z několika důvodů.

Jedná o normu, která patří mezi tzv. harmonizační právní předpisy s právem Evropské unie, jako jedna z mála měla podporu napříč celým politickým spektrem vládou počínaje a přesto její cesta legislativním procesem nebyla zcela hladká.

Nejednalo se o zcela novou právní úpravu v dané oblasti do té doby neznámou. Naopak, v ČR předtím po 8 let platil *zákon č. 256/1992 Sb., o ochraně osobních údajů v informačních systémech* [2]. Ten byl sice v době svého vzniku svým způsobem moderní a převratný. Potýkal se však s řadou problémů nepřesnými definicemi počínaje, přes úzkou působnost, neoperativnost při domáhání se práv dotčených osob a konče tím, že sice předpokládal ustavení orgánu, jehož posláním by byla ochrana osobních údajů jednotlivců, ovšem takový orgán nikdy zřízen nebyl.

Nový zákon [1] odstranil mnohé neduhy svého předchůdce, je kompatibilní se zákonodárstvím Evropské unie a současně v této souvislosti přinesl řadu dosud neznámých novinek do zpracování osobních údajů v ČR, jejichž praktická aplikace nebyla vůbec triviální.

V rámci právního řádu ČR působí jako obecná právní norma upravující práva a povinnosti vznikající v oblasti zajištění ochrany osobních údajů, způsobu jejich zpracování jak v České republice, tak pro přenos do zahraničí a regulace vztahů, které v souvislosti s nimi vznikají. Současně však vedle jí existují zvláštní zákony upravující některé speciální případy zacházení s osobními údaji, z čehož opět plyne, že v konkrétní situaci nemusí být vždy zcela průzračné, která z norem má přednost.

A v neposlední řadě lze s jistou dávkou zjednodušení říci, že prakticky je pro tento zákon [1] zvláště charakteristické, že:

- na jednu stranu dává relativně *velká práva* těm, kteří se dosud nemohli dost účinně bránit různým nekalým praktikám v této oblasti, tj. *subjektům údajů*;
- na druhou stranu stanovuje relativně *velké povinnosti* těm, kdo s daty pracují a využívají je, tj. především *správčům a zpracovatelům dat*.

Zatímco u první skupiny je aplikace uvedeného zákona [1] snad jen otázkou znalosti několika jeho vybraných ustanovení a vynaložení trochy energie při domáhání se svých práv, u druhé skupiny nastává naopak problém detailní znalosti této normy a vynaložení nejen velké energie, ale často i rozhodně nemalých finančních prostředků.

A o zejména k těmto aplikačním problémům se budou vztahovat následující řádky.

2. Působnost zákona

Máme-li se rozhodnout, jaký způsob zacházení s daty v konkrétní situaci zvolit, nezbyvá než začít u základní otázky – *zda se skutečně jedná o zpracování osobních údajů dle tohoto zákona*.

Jsou určitá hlediska, kde by v podstatě žádný opravdový problém vzniknout neměl.

Zákon [1] se vztahuje pouze na údaje o *žijících fyzických osobách*, přičemž vůbec není rozhodné občanství, věk, ani její způsobilost k právním úkonům. Tedy zejména ne na údaje o právnických osobách, které jsou chráněny podle příslušných ustanovení obchodního zákoníku (např. obchodní firma či obchodní tajemství), resp. občanského zákoníku (obecná právní úprava právnických osob).

Určující v tomto ohledu také není způsob zpracování, protože zákon [1] sám se vztahuje jak na *automatizované zpracování*, tak na zpracování jinými prostředky a tedy i na *manuální*.

Rovněž tak není důležité, kdo toto zpracování provádí, protože zákon [1] se v tomto smyslu vztahuje na veškeré fyzické i právnické osoby, až na výjimky opět uvedené v tomto zákoně [1], případně jiných zvláštních zákonech (ovšem zde lze důvodně předpokládat, že právě tyto případné výjimky nás odkáží na specifický právní režim, jenž se v dané souvislosti bude aplikovat).

Přímo v zákoně [1] je uvedeno, že se nevztahuje na zpracování osobních údajů, které provádí fyzická osoba výlučně pro osobní potřebu. Odtud lze přímo vyvodit, že se zde jedná o různé adresáře, soubory údajů, které tato osoba shromáždí v rámci své záliby apod. Limitem termínu „osobní potřeba“ je pak skutečnost, že údaje takto shromážděné nesmějí být předmětem obchodních aktivit a nesmějí být zveřejňovány.

Zákon [1] se také nevztahuje na nahodilé shromažďování osobních údajů, pokud tyto údaje nejsou dále zpracovávány. Zde se jedná nahodilé, zpravidla individuální a jednoúčelově shromažďování dat, která pak zejména pak nejsou nijak dále zpracovávána. Novela zákona [viz 4] do této kategorie zahrнула i nahodilé shromažďování osobních údajů v rozsahu nezbytném pro výkon nezávislého povolání, které není živností ani jiným podnikáním podle zvláštních zákonů, které stanoví povinnost mlčenlivosti (např. advokáti, auditoři či daňoví poradci).

Ovšem (na první pohled možná paradoxně) může vzniknout problém hned při konkrétním použití a výkladu samotných pojmů „*zpracování*“ a „*osobní údaj*“.

2.1 Osobní údaj

Osobním údajem je podle definice jakýkoliv údaj týkající se *určeného nebo určitelného subjektu údajů*. Zákon [1] tedy nerozděluje údaje vztahující se k jisté osobě na tzv. osobní a „neosobní“, ale všímá si naopak té skutečnosti, zda tyto údaje lze přiřadit ke zcela konkrétní osobě, resp. zda ke zjištění identity takové osoby je či není třeba vynaložit nepřiměřené množství času, úsilí či materiálních prostředků.

Obecně však celkem logicky neexistuje žádná definice, která by obecně autoritativně určila, co jsou to údaje dostatečně určující konkrétní subjekt údajů. Je zřejmé, že v běžné situaci by mělo stačit jméno, příjmení a adresa bydliště. Nicméně bydlí-li v jednom domě např. několik rodinných příslušníků více generací se stejnými jmény a příjmeními, budeme potřebovat další identifikátor (např. datum narození). Naopak však může docházet k situacím, kdy zcela jiný elementární údaj konkrétní subjekt údajů jednoznačně identifikuje (např. předseda vlády ČR ve funkci k datu 1.1.2002).

A to jsme ještě pořád nehovořili o *rodném čísle*, které je samozřejmě svého druhu jednoznačným identifikátorem, ovšem v konkrétní situaci může a také nemusí být pro některého správce či zpracovatele osobních údajů prostředkem pro skutečnou identifikaci konkrétní osoby. V této souvislosti záleží zpravidla na možnostech konkrétního správce či zpracovatele (např. má-li nějakým způsobem přístup k datům obsahujícím vazbu rodného čísla k jiným identifikátorům), resp. také na charakteru osob, jejichž osobní údaje jsou takto zpracovávány (např. rodná čísla různými formami podnikajících osob lze relativně snadno zjišťovat z veřejných rejstříků a naopak).

Úřad pro ochranu osobních údajů (ÚOOÚ) řešil problém zveřejňování jmen a rodných čísel klientů bank, kteří vůči nim neplnili své závazky. Je pravda, že zákon [viz 6] umožňuje za vymezených podmínek zveřejnit „název klienta a označení porušené povinnosti“, ovšem v případě fyzické osoby tím lze rozumět pouze jeho jméno a příjmení, zatímco rodné číslo rozhodně součástí jména není a jeho zveřejňování tak není přípustné. V této souvislosti se jako problém rovněž ukázaly např. evidence hotelového ubytování či knihy návštěv při průchodech přes vrátnice institucí. Jejich zastánci se sice bránili argumenty, že musí mít v rámci dodatečné identifikace původců případných škod přehled o tom, kdo se v jejich zařízeních kdy pohyboval. Nicméně pro tyto evidence lze jako dostatečné chápat údaje v rozsahu jméno, příjmení a číslo občanského průkazu s tím, že samotný správce takové evidence tyto údaje nemůže jakkoliv zneužít, zatímco obrátí-li se z výše uvedeného důvodu o pomoc na orgány činné v trestním řízení, ty již možností určení konkrétní osoby z takových údajů disponují.

2.2 Zpracování osobních údajů

Dle definice je zpracováním osobních údajů jakákoliv operace nebo soustava operací, které správce nebo zpracovatel systematicky provádějí s osobními údaji, a to automatizovaně nebo jinými prostředky. Zpracováním osobních údajů se pak rozumí zejména shromažďování, ukládání na nosiče informací, zpřístupňování, úprava nebo pozměňování, vyhledávání, používání, předávání, šíření, zveřejňování, uchovávání, výměna, třídění nebo kombinování, blokování a likvidace, přičemž se nejedná o konečný výčet a definice tak vlastně ponechává volný prostor pro jakékoliv jiné dosud nepopsané či ještě neznámé způsoby manipulace s daty. Zcela podstatnou úlohu v uvedené definici hraje pojem „*systematičnosti*“. Ten se odráží v postupech, jejichž cílem je získání osobních údajů za účelem dalšího uložení na nosič

informací pro jejich okamžité nebo pozdější zpracování. Samotný pojem shromažďování v sobě sice zahrnuje fakt, že se musí týkat většího množství údajů, ale na druhé straně to neznamená, že by bylo možno o shromažďování hovořit až od okamžiku, kdy dotýčný (nejčastěji správce) získá nějaké kvantum údajů. O shromažďování jde totiž již od chvíle, kdy je získán první osobní údaj s cílem systematicky a cíleně získávat další. Nezbytné je, že takové údaje musí být pro správce trvale dosažitelné za účelem zpracování. V opačném případě by se ve smyslu zákona [1] spíš jednalo o alespoň blokové, ne-li již přímo likvidované údaje. Takže např. vstupní dotazník nebo kopie fotografie na průkaz zaměstnance či studenta posléze uložená do osobního spisu a nadále nepoužitá svým charakterem zjevně nespĺňuje podmínky kladené na zpracování osobních údajů dle tohoto zákona [1].

3. Základní povinnosti správce osobních údajů

Zákon [1] stanovil značný rozsah povinností, které správce musí při zpracování osobních údajů dodržovat.

Hned první z nich – *stanovit účel*, k němuž mají být osobní údaje zpracovány – není zcela bezproblémová. Data lze totiž zpracovávat pouze k tomu účelu, k němuž byly shromážděny. Takže poněkud zjednodušeně lze říci, že při špatné, zejména příliš zúžené definici účelu konkrétního zpracování může správce ke svému překvapení zjistit, že nashromážděná data nemusí mít právo pro některé své potřeby vůbec použít. Toto určení, stejně jako stanovení prostředků a způsobu zpracování osobních údajů, musí správce provést zásadně předem. Podstatné změny v nich jsou obecně systematicky vázány např. na souhlas subjektu údajů a změny v registracích a prakticky s nimi může být spojena stejná práce jako se zcela novým zpracováním osobních údajů.

Mezi značně diskutované povinnosti správců patří – *zpracovávat pouze pravdivé a přesné osobní údaje a současně ověřovat*, zda tyto vlastnosti mají. Pokud jde o data vznikající na straně správce, tak tam by problémy vznikat nemusely a limitem splnění této povinnosti by mohla být jen rychlost organizačního procesu, který zápis či aktualizaci dat provede. Horší situace je, jedná-li se o data vznikající na straně subjektu údajů či kdekoli jinde, kam přímo nedosahuje kompetence správce. Zde zřejmě nezbývá než najít v konkrétní situaci optimum mezi každodenním pátráním, zda se data nezměnila, a ponecháním dat beze změny, dokud se neprojeví problémy plynoucí z jejich zastaralosti. Nejlepší zkušenosti jsou právě z kombinace závazku subjektu údajů, že bude neprodleně hlásit změny, a možnosti (nejlépe) on-line přistupovat pokud možno kdykoliv ke všem svým údajům. A v neposlední řadě s touto povinností souvisí i jisté možné komplikace s uchováváním dat, kdy zákon [1] v podstatě ukládá blokovat přístup k neverifikovaným nebo sporným údajům.

Snad nejčastěji diskutovanými jsou povinnosti shromažďovat osobní údaje *odpovídající pouze stanovenému účelu a v rozsahu nezbytném pro naplnění stanoveného účelu*, resp. uchovávat osobní údaje *pouze po dobu*, která je nezbytná k účelu jejich zpracování. Není to většinou proto, že by správci neuměli odhadnout rozsah údajů ve vztahu ke svým potřebám. Ovšem projevuje se zde velké spektrum příčin počínaje historickými důvody, že „tyto údaje se vždy sbíraly“, a snahou disponovat co největším objemem dat v datových skladech („co kdybychom je někdy potřebovali“) konče.

Např. ÚOOÚ řešil stížnosti na neoprávněné zpracování osobních údajů cestujících, kteří nezaplatili jízdné. Zákon o silniční dopravě [viz 7] i zákon o drahách [viz 8] umožňují vyžadovat prostřednictvím dopravcem pověřené osoby od cestujícího prokázání totožnosti,

resp. poskytnutí osobních údajů. Ze zákona [1] je pak dopravce oprávněn použít tyto údaje pro ochranu svých práv, tj. pro vymáhání dlužného jízdného a přírážky. Ve zpracování těchto osobních údajů však není oprávněn pokračovat ve chvíli, kdy se svých práv již domohl a k dalšímu zpracování nedostal souhlas od subjektu údajů. Zákonným zpracováním osobních údajů potom tedy může být uchování účetní dokumentace o platbě dlužného jízdného a příslušné přírážky podle zákona o účetnictví [9], nikoli však vedení evidence „černých pasažérů“.

Naopak v poslední době aktuální poplatek za provoz systému shromažďování, sběru, přepravy, třídění, využívání a odstraňování komunálních odpadů opravňuje obce jako správce k vytvoření databáze poplatníků - fyzických osob, které mají v obci trvalý pobyt, resp. vlastníků staveb určených nebo sloužících k individuální rekreaci, a to na základě oznamovací povinnosti těchto osob podle zákona o místních poplatcích [viz 10]. Navíc pro účel správy těchto poplatků mají pak podle názoru ÚOOÚ právo přístupu a k čerpání údajů z informačního systému evidence obyvatel, katastru nemovitostí.

Patří sem i tzv. problém *nadužívání rodných čísel*. Zde se dostává do rozporu téměř ideální pohodlnost tohoto identifikátoru, kdy jednoznačná a státem spravovaná 10-tiřetá položka může být jednoduchým základním klíčem všech databází obsahujících data o fyzických osobách, se značným i praktickým nebezpečím, které představuje právě tato obecnost za situace, kdy někdo získá přístup k většímu počet takto identifikovaných různých databází a začne je využívat ve vzájemné souvislosti. Přitom pro konkrétní subjekt údajů v dané situaci již nemusí být velkou útěchou, že se jednalo o nezákonné zacházení s jeho daty a že se tedy může domáhat svých práv. Obecně by zde zřejmě měla platit zásada, že rodné číslo je identifikátorem subjektu údajů vůči státu (a to zpravidla v rámci registrů upravených příslušnými zákony), zatímco ostatní evidence by měly využívat identifikací jiných, vlastních a nejlépe unikátních.

Zákon [1] rovněž ukládá shromažďovat osobní údaje pouze *otevřeně* a za běžné situace zcela vylučuje, aby se údaje shromažďovaly pod záminkou jiného účelu nebo jiné činnosti.

A nakonec zcela zásadním požadavkem je *nesdružovat* osobní údaje, které byly získány k rozdílným účelům, pokud by tato explicitně nevyplývala ze zvláštního zákona. Příkladem může být stav, kdy mezi společnostmi, které zpracovávají osobní údaje pro účely marketingu, dochází někdy na základě uzavřených smluv k situaci, v níž je jedna ze společností v postavení zpracovatele osobních údajů pro několik jiných společností, které jsou správci osobních údajů. Tento zpracovatel však není oprávněn ke slučování databází jednotlivých správců, protože každý správce může pověřit zpracovatele zpracováním osobních údajů maximálně v takovém rozsahu, v němž je sám.

4. Oprávnění ke zpracování osobních údajů

Obecně platí, že správce může zpracovávat osobní údaje *pouze se souhlasem subjektu údajů*. Z dikce tohoto ustanovení plyne, že takový souhlas musí být dán subjektem údajů (např. jej za něj nemůže dát druhý manžel, byť by se třeba jednalo o informace související s jejich společným jměním), případně jeho zástupcem (je-li v tomto smyslu omezena jeho způsobilost k právním úkonům, případně je jí přímo zbaven). Nicméně kdyby uvedené ustanovení nebylo současně doprovázeno výjimkami, zřejmě by znamenalo někdy až extrémní neřešitelné komplikace v situacích, kdy je zpracovávání údajů legitimní. Proto bez tohoto souhlasu je může zpracovávat:

- a) jestliže provádí zpracování upravené zvláštním zákonem,
- b) jestliže je nezbytné, aby subjekt údajů mohl vstoupit do jednání o smluvním vztahu nebo aby plnil ujednání smlouvy uzavřené se správcem,
- c) pokud je to nezbytně třeba k ochraně důležitých zájmů subjektu údajů,
- d) jedná-li se o oprávněně zveřejněné osobní údaje v souladu se zvláštním právním předpisem,
- e) pokud je to nezbytné pro ochranu práv správce.

Mezi uvedené výjimky doplnila novela [4] i další podmínku:

„f) pokud je to nezbytné pro výkon oprávněné činnosti politických stran, politických hnutí, občanských sdružení, odborových organizací, církví nebo náboženských společností“, protože zde se hned v první fázi aplikace projeví značné potenciální komplikace života těchto organizací. vylučuje, aby se údaje shromažďovaly pod záminkou jiného účelu nebo jiné činnosti.

Bez souhlasu subjektu údajů lze osobní údaje zpracovávat i pro účely statistické nebo vědecké. Pro tyto účely zpracování je nutno osobní údaje anonymizovat, jakmile je to možné. Nutno poznamenat, že tyto výjimky jsou zpravidla doplněny limitním ustanovením ve smyslu, že takové zpracování osobních údajů však nesmí být v rozporu s právem subjektu údajů na ochranu jeho soukromého a osobního života.

Právě v souvislosti s těmito výjimkami je vhodné upozornit na Stanovisko ÚOOÚ č.1/2001, které řeší problematiku zveřejňování jmen dlužníků. Vychází přitom přímo z ústavních práv občanů, kde je zakotveno právo každého subjektu údajů na ochranu před neoprávněným zveřejňováním údajů o své osobě. Přestože by se mohlo zdát, že jde o uplatnění výjimky ve smyslu ochrany důležitých zájmů subjektu údajů, je to pokládáno za nátlakové jednání zvýhodňující stranu správce osobních údajů proti subjektu údajů, a to navíc nepřipustným zasahováním do soukromí osob.

Původní znění zákona [1] požadovalo, aby souhlas se zpracováním osobních údajů byl dán v písemné formě, aby z něho bylo patrné, v jakém rozsahu je poskytován, komu a k jakému účelu, na jaké období a kdo jej poskytuje, mohl být kdykoliv odvolán a správce byl povinen jej uschovat po dobu zpracování osobních údajů, k jejichž zpracování byl dán souhlas. I tato ustanovení se při praktické aplikaci projevila jako někdy obtížně realizovatelná, a proto byla novelou [4] poněkud upravena a zeslabena. Obecně se *nepožaduje písemná forma* tohoto souhlasu, což např. umožňuje aplikovat některé elektronické varianty získání souhlasu prokazatelně provedeného např. v autentizovaném prostředí intranetu nebo cestou elektronického podpisu (a s tím pak souvisí i změna povinnosti *souhlas „prokazovat“* namísto původního „uchovávat“). Ustanovení o kdykoliv odvolatelném souhlasu bylo zeslabeno dodatkem „pokud se subjekt údajů se správcem výslovně nedohodne jinak“ a ponecháno na vůli obou stran.

Zmíněná novela poněkud precizovala ustanovení o zpracování osobních údajů *za účelem nabízení obchodu nebo služeb* subjektu údajů a v jistém smyslu organizacím tyto služby poskytujícím vyšla vstříc. Původně měly možnost pro své účely použít jméno, příjmení a adresu subjektu údajů, pokud tyto údaje byly získány z veřejného seznamu nebo v souvislosti se svojí činností jakožto správce nebo zpracovatele. Nesměly však uvedené údaje dále zpracovávat, pokud s tím subjekt údajů vyslovil písemný nesouhlas, a rovněž bez souhlasu subjektu údajů nemohly k uvedeným údajům přiřazovat další osobní údaje. Nyní je mohou za stejných podmínek navíc předat i dalšímu správci (ten je však již díle předávat nesmí) a

současně jim bylo umožněno vést elementární evidenci subjektů údajů, které se zpracováním údajů vyslovily nesouhlas (protože jinak by celkem logicky nevěděly, komu se „vyhýbat“).

Velice speciální režim panuje při zpracování *citlivých údajů*, tedy osobních údajů vypovídající o národnostním, rasovém nebo etnickém původu, politických postojích, členství v politických stranách či hnutích nebo odborových či zaměstnaneckých organizacích, náboženství a filozofickém přesvědčení, trestné činnosti, zdravotním stavu a sexuálním životě subjektu údajů. Ty údaje lze zpracovávat, jen pokud dal subjekt údajů ke zpracování *výslovný souhlas*, v tomto případě však nekompromisně písemný, podepsaný subjektem údajů, kdykoliv odvolatelný, uschovaný po celou dobu zpracování, z něhož je zřejmé, k jakým údajům je dáván, jakému správci údajů, k jakému účelu, na jaké období a kdo jej poskytuje. Navíc je správce povinen předem subjekt údajů o jeho právech poučit. Již z tohoto stručného výčtu plyne, že většina správců si pod hrozbou takové administrativy dobře rozmyslí, zda tyto údaje má smysl vůbec vést, takže v krátké době zmizela z většiny dosavadních databází obsahově dost zbytečná položka „národnost“. Poněkud jednodušší situace je v režimu několika málo typů výjimek omezených vlastně pouze na problematiku zdravotní péče a zmocnění daná speciálními zákony. Pokud pak jde o nejrůznější evidence zaměstnanců, které obsahují informace o jejich zdravotním stavu, tam se výkladová situace ustálila zhruba na tom, že informace, zda člověk je či není schopen vykonávat příslušné povolání, nevypovídá dostatečně o jeho zdravotním stavu v smyslu definice citlivého údaje, zatímco přesná evidence konkrétní diagnózy již ano. V rámci konzistence s tím, že novela [4] zbavila politické strany a hnutí povinnosti získávat souhlasy členů s vedením členské evidence, byla v tomto smyslu upravena i samotná definice citlivého údaje. A konečně je třeba upozornit i na Stanovisko ÚOOÚ č. 2/2001, které se týká odvádění členských příspěvků členů odborových organizací. Zde totiž zpravidla nebude prvotním účelem zpracování osobního údaje – členství v odborové organizaci – ani tak tato skutečnost samotná, jako spíše realizace dohody o srážkách ze mzdy a tedy zejména ani nebude docházet k systematickému zpracování tohoto citlivého osobního údaje.

5. K některým dalším aspektům zpracování osobních údajů

5.1 Informování subjektu údajů

Zákon [1] v § 11 a 12 poměrně složitě stanovil povinnosti správců při *informování subjektů údajů*. Tyto informace jsou vlastně dvojího druhu – jednak v jistém smyslu „metainformace“ (že o něm shromažďuje údaje, v jakém rozsahu a pro jaký účel, kdo je bude dále zpracovávat a pro jaký účel a komu mohou být zpřístupněny či komu jsou údaje určeny, poučení o tom, zda je podle zákona [1] povinen pro zpracování osobní údaje poskytnout, jaké důsledky budou vyvozeny, pokud tak neučiní, a kdy je oprávněn odmítnout poskytnutí osobních údajů, nebo zda poskytnutí osobních údajů je dobrovolné, o jeho právu k přístupu k osobním údajům a, jestliže správce nezískal osobní údaje od subjektu údajů, také informace o tom, kdo mu údaje poskytl, informace o druhu osobních údajů, a také obsah těchto údajů), jednak samotný obsah těchto informací. Poskytování druhého druhu informací by snad nemělo činit větší problémy, protože je to jen otázka podání žádosti na straně subjektu údajů a technického zpracování vhodného tvaru výpisu na straně správce či zpracovatele. Horší situace však nastala u prvního druhu informací, protože mnohým správcům a zpracovatelům nebylo příliš jasné, o čem všem vlastně mají informovat (zpracovat některé z těchto informačních textů musela předcházet důkladná analýza datové základny, včetně patřičných oprávnění ji používat), resp. jim tyto informace připadaly zbytečné a formální, protože v daných podmínkách je třeba všichni zúčastnění detailně znali. Opět i zde bylo proto nutné zasáhnout

novelou [4] a některá ustanovení precizovat. Tak byla povinnost předat základní informace omezena pouze na případy, pokud tyto již nejsou subjektu údajů známy. Rovněž informace o zdroji osobních údajů (není-li jím subjekt údajů sám) se nadále poskytne pouze na písemnou žádost subjektu údajů. Výjimky, kdy není subjekt údajů třeba informovat, dosud omezené na zpracování osobních údajů výlučně pro účely statistické, vědecké nebo archivnictví, kdy zpracování osobních údajů ukládá zákon, resp. zvláštní zákon stanoví, že správce není povinen osobní údaje poskytovat, byly celkem přirozeně rozšířeny na případy, kdy správce zpracovává výlučně zveřejněné osobní údaje, nebo, kdy zpracovává osobní údaje se souhlasem subjektu údajů.

V této souvislosti není bez zajímavosti spor, který o to, zda si lékař smí nechat pacientem zaplatit za výpis ze zdravotnické dokumentace, který vznikl mezi Českou lékařskou komorou a Všeobecnou zdravotní pojišťovnou na straně jedné a Svazem pacientů na straně druhé. ÚOOÚ tento problém rozřešil v podstatě tak, že výpis (na nějž má subjekt údajů právo jednou ročně zdarma) obsahuje informace „o rozsahu osobních údajů“ a „o osobních údajích o něm zpracovávaných“. Nicméně to ještě neznamená detailní opis celé zdravotnické dokumentaci či její části a tak se v tomto případě na § 12 odst. 2 zákona [1] odvolávat nelze.

5.2 Odpovědnost

V praxi nebyla vždy pochopena ustanovení o odpovědnosti za porušení povinností plynoucích ze zákona [1]. To, že správce i zpracovatel se zde nacházejí v režimu tzv. *objektivní odpovědnosti*, což znamená, že oni jsou povinni prokazovat, že porušení povinností nebylo možno zabránit ani při vynaložení veškerého úsilí, které lze od nich požadovat, bylo možná paradoxně tou jednodušší částí. Možná to způsobilo potenciální nebezpečí pokut v řádech milionů Kč. Méně jasné však byly vztahy mezi správcem či zpracovatelem na straně jedné a jejich zaměstnanci, případně dalšími osobami zpracovávajícími osobní údaje na straně druhé. Zde je třeba uvést, že je-li systém pověřování zaměstnanců a dalších osob k práci s osobními údaji správně nastaven, dostanou se tyto osoby bezprostředně do patřičného odpovědnostního režimu přímo dle zákona [1], jsou tak povinny *zachovávat mlčenlivost* nejen o osobních údajích, ale zejména pak i o bezpečnostních opatřeních, jejichž zveřejnění by ohrozilo zabezpečení osobních údajů, a tato povinnost mlčenlivosti trvá i po skončení zaměstnání nebo příslušných prací vlastně doživotně. Na druhou stranu je však nutné upozornit, že ona implikace ze zákona [1] se týká pouze *zaměstnaneckých vztahů* (tj. pracovní smlouvy a dohody mimo pracovní poměr) a případně *jiných smluv* mezi správcem či zpracovatelem a danou osobou. Zejména se žádná ze zákona [1] plynoucí povinnost nevztahuje např. na studenty vysoké školy, kteří v rámci svého studia přicházejí do kontaktu se zdravotnickou dokumentací pacientů, dotazníky při sociologických výzkumech či s daty klientů v zařízeních sociální péče. Zde nezbývá než uzavřít smlouvy mezi příslušným správcem či zpracovatelem osobních údajů a jednotlivými studenty smlouvy, které by měly obsahovat také rozsah zpracování osobních údajů a podmínky, za nichž bude ke zpracování docházet. Při absenci takových smluv může být zpracování údajů prováděné studenty považováno za neoprávněné.

6. Oznamovací povinnost

V souvislosti se vznikem orgánu „datového dozoru“ vznikla *oznamovací povinnost* vůči Úřadu pro ochranu osobních údajů. Ten, kdo hodlá zpracovávat osobní údaje, je povinen tuto skutečnost v poměrně podrobném písemném oznámení sdělit ÚOOÚ před započítáním zpracování osobních údajů. Pokud se jedná o zpracování osobních údajů existující již před účinností zákona [1], byl termínem splnění této povinnosti 31. květen 2001 (novelou zákona

[4] pak posunutý na 31. prosinec 2001). ÚOOÚ má 30-tidenní lhůtu na sdělení oznamovateli, že jeho oznámení registruje (stejný účinek má i marné uplynutí této lhůty). Teprve dnem *registrace* (nebo uplynutím lhůty) je však možné zahájit zpracování dat. Nastane-li situace, že Úřad zjistí, že oznamovatel nespĺňuje podmínky stanovené tímto zákonem [1], oznámení neobsahuje všechny požadované informace nebo vznikne-li z oznámení důvodná obava, že při zpracování osobních údajů by mohlo dojít k porušení zákona, a oznamovatel oznámení na výzvu nedoplnil či případně místní šetření dopadlo negativně, ÚOOÚ v takovém případě zpracování osobních údajů nepovolí. Výjimkou z této povinnosti jsou zpracování osobních údajů, která jsou součástí veřejně přístupných evidencí, nebo taková, která jsou jejich správčům uložena přímo zákonem. Novela [4] rozsah výjimek rozšířila i na zpracování osobních údajů, kterých je třeba k uplatnění práv vyplývajících ze zvláštních zákonů, resp. na prováděná politickými stranami, politickými hnutími, odborovými organizacemi, církvemi, náboženskými společnostmi, občanskými sdruženími, popřípadě jinými právníckými osobami nevýdělečné povahy, které sledují politické, filozofické, náboženské nebo odborové cíle, pokud zpracovávají osobní údaje o svých členech a tyto údaje slouží pro jejich vnitřní potřebu. Další novela [5] doplnila dosud absentující možnosti, aby ÚOOÚ jednou udělenou registraci rovněž zrušil, včetně podmínek, za nichž tak může učinit.

Prvotní vytvoření celostátního *registru zpracování osobních údajů* spolu s realizací celého souvisejícího rozhodovacího procesu nebyl nijak jednoduchý úkol. Tím spíš, že předem nebylo podle čeho přesně odhadovat jeho rozsah. Zato však bylo jasné, že celá akce bude časově značně napjatá. ÚOOÚ za tímto účelem vytvořil patřičnou databázi, registrační dotazník distribuovaný prostřednictvím finančních úřadů a systém optického snímání údajů v dotaznících uvedených. Teprve na základě kontroly takto předaných dat reagoval udělením registrace, dodatečnými výzvami k doplnění či vysvětlení nejasností, případně místním šetřením. Takto bylo do konce roku 2001 přijato 17 082 oznámení od 13 736 správců. Z toho bylo 15 842 registrováno, u 1 030 bylo registrační řízení přerušeno, 30 registrací bylo ukončeno se strany správce, 65 správních řízení bylo ukončeno se strany správce a pouze 4 registrace byly zamítnuty se strany ÚOOÚ. Konečně možná není bez zajímavosti, že ze všech udělených registrací je 77 % zpracování osobních údajů zpracováváno manuálně a teprve zbylá část je řešena automatizovanými prostředky.

7. Závěr

Jak snad vyplývá z předchozího textu, byl za uplynulé dva roky realizován veliký kus práce směřující jak k důsledné ochraně jednoho z elementárních „vlastnictví“ společných každému člověku, tak k provedení jistého druhu „úklidu“ v místech, kterým pořádek zpravidla nebyval příliš vlastní. Lze konstatovat, že podstatná část zúčastněných si obtížnost tohoto procesu uvědomila a tomu odpovídají i výsledky. Nicméně i v té souvislosti je nezbytné si uvědomit, že nyní se ještě stále pohybujeme v určitém přechodném období, kdy vlastně samotný ÚOOÚ cítí svou důležitější úlohu v osvětě, než v kontrolách a udělování sankcí. To je vyjádřeno zejména tím, že po jistou dobu nemá právo použít ustanovení § 46 odst. 1 a 2 zákona [1] (tedy ony mediálně zajímavé pokuty pro správce a zpracovatele osobních údajů do výše 10 mil. Kč, resp. 20 mil. Kč.). Toto období však končí 31. prosince 2002.

Literatura:

1. Zákon č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů
2. Zákon č. 256/1992 Sb., o ochraně osobních údajů v informačních systémech

3. Zákon č. 227/2000 Sb., o elektronickém podpisu a o změně některých dalších zákonů (zákon o elektronickém podpisu)
4. Zákon č. 177/2001 Sb., kterým se mění zákon č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů, ve znění zákona č. 227/2000 Sb., a zákon č. 65/1965 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů
5. Zákon č. 450/2001 Sb., kterým se mění zákon č. 128/2000 Sb., o obcích (obecní zřízení), ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 129/2000 Sb., o krajích (krajské zřízení), ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 131/2000 Sb., o hlavním městě Praze, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 250/2000 Sb., o rozpočtových pravidlech územních rozpočtů, ve znění zákona č. 320/2001 Sb., zákon č. 218/2000 Sb., o rozpočtových pravidlech a o změně některých souvisejících zákonů (rozpočtová pravidla), ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů
6. Zákon č. 21/1992 Sb., o bankách ve znění pozdějších předpisů
7. Zákon č. 111/1994 Sb., o silniční dopravě ve znění pozdějších předpisů
8. Zákon č. 266/1994 Sb., o drahách ve znění pozdějších předpisů
9. Zákon č. 563/1991 Sb., o účetnictví ve znění pozdějších předpisů
10. Zákon č. 565/1990 Sb., o místních poplatcích ve znění pozdějších předpisů
11. Výroční zpráva Úřadu pro ochranu osobních údajů za rok 2000. Praha: ÚOOÚ, 2001
12. Výroční zpráva Úřadu pro ochranu osobních údajů za rok 2001. Praha: ÚOOÚ, 2002